

رساله در دلک

تالیف

میرزا کریم بن ابراهیم حکیم

(از دانشوران دوره قاجار)

به کوشش

دکتر یوسف بیگ باباپور

سرشناسه	کرمایی، محمد کریم بن ابراهیم، ۱۲۲۵-۱۲۸۸ق.
عنوان و نام پدیدآور	رساله در دلک/ تالیف کریم بن ابراهیم حکیم؛ به کوشش یوسف بیگ باباپور.
مشخصات نشر	تهران: منشور سمیر، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	۱۰۲ ص.؛ نمونه.
فهرست	احیای میراث پزشکی اسلام و ایران: ۸.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۷۹۸۳-۰۰۰-۳
وضعیت فهرست نویسی	فیا
موضوع	شیعه -- عقاید -- قرن ۱۳ق.
موضوع	اسلام -- مطالب گونه گون
شناسه افروده	بیگ باباپور، یوسف، ۱۲۵۷، گردآورنده
رده بندی کنگره	۵ ۴۹۳۱ ر ک / ۱۱۳/۴ BP
رده بندی دیویی	۴۱۷۳/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	۳۹۱۰۴۰۳

رساله در دلک

تألیف: میرزا کریم بن ابراهیم حکیم

بیرنگش: دکتر یوسف بیگ باباپور

مجموعه احیای میراث پزشکی اسلام و ایران ۸/

زیر نظر: دکتر جلال جلال ملکوی

ناشر: منشور سمیر

شمارگان: ۳۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول- ۹۴

قیمت: ۱۵۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۹۸۳-۰۰۰-۳

www.manshoorsamir.ir

حق چاپ: ۱۳۹۴، انتشارات منشور سمیر شماره های تماس: ۰۹۳۶۱۷۷۷۱۱۹ - ۶۶۹۴۶۶۵۶

همه حقوق محفوظ است. هرگونه نسخه برداری، اعم از زیراکس و بازنویسی، ذخیره کامپیوتری، اقتباس کلی و جزئی (به جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی، و اقتباس در گیومه در مستند نویسی، و مانند آنها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

فهرست

۷	مقدمه
۱۱	دربارهٔ رسالهٔ حاضر
۱۷	مقدمه
۲۳	باب اول در حمام رفتن [و] آنچه باید انسان در حمام بکند
۳۳	باب دوم در کتاب‌های متعلقه به حمام است و آنچه متعلق بدان است
۳۹	باب سوم در زایل کردن مو از بدن
۵۳	باب چهارم در کیسه کشیدن و سگ‌پا به کار بردن و مالش دادن
۶۱	باب پنجم در خضاب کردن
۶۹	باب ششم در خون کم کردن است
۸۹	باب هفتم در کندن دندان است
۹۱	باب هشتم در ناخن چیدن
۹۵	باب نهم در ختنه کردن است
۹۸	باب دهم در شانه کردن و عطر به کار بردن

مقدمه

دربارهٔ تاریخچهٔ دلاکی (ماساژ درمانی)، اسناد تاریخی نشان می‌دهد که این نوع درمان، قدیمی‌ترین شکل درمان جسم و روح است. یکی از نخستین مراجع مکتوب در رابطه با ماساژ را می‌توان در کتاب طبی سنتی چینی یافت که تاریخ آن به قبل از میلاد باز می‌گردد که در آن ماساژ ماهیچه‌ها و پوست از شایع‌ترین شیوه‌های درمان است. از قدیم‌الایام، در سرتاسر جهان، از دلاکی (ماساژ) اعضا، برای افزایش تندرستی، رفع درد و رسیدن به آرامش استفاده می‌شده و بالاخص به طور گسترده‌ای میان مصریان باستان، یونانیان و رومیان رواج داشته است.

دلاکی به عنوان یک هنر شفابخش باستانی است که بر روی دستگاه‌های بدن فواید بسزایی داشته و موجب آرامش و تسکین دردهای

عصبی و گرفتگی‌های عضلانی می‌گردد و با تشدید جریان خون، فشار وارد بر رگ‌ها و سیاه رگ‌ها را کم کرده و از ناراحتی‌های قلبی می‌کاهد. هم چنین دلاکی در اندام‌های تحتانی بدن از جمله پا، یکی از کهن‌ترین انواع ماساژ بوده که حدود پنج هزار سال قبل در چین ابداع شده است. ماساژ ساق پا گردش خون در پاها را بهبود بخشیده و به جلوگیری از گشاد شدن سیاهرگ‌ها کمک می‌کند.

تاریخچه ماساژدرمانی به حدود ۲۷۰۰ سال قبل بر می‌گردد. در متن کتاب امپراطور زرد (کتاب مرجع طب داخلی چین) برای درمان فلج و تب و لرز به ماساژ پوست و پا توصیه شده است. اسناد قدیمی دال بر استفاده ژاپنی‌ها و نیز سایر تمدن‌ها، نظیر مصر و روم از ماساژ درمانی موجود است. بقراط حدود ۴۰۰ سال قبل از میلاد ضرورت استفاده از ماساژ را به عنوان یک درمان، به خصوص در درمان آسیب‌های ورزشی و جنگی به پزشکان توصیه کرده که در این رساله نیز بدان اشاره شده است. دلاکی، که امروزه به ماساژ درمانی معروف شده، عبارت است از دست‌ورزی به روی بافت‌های نرم بدن. این درمان به رهایی از استرس و فشار عضلانی و درد ناشی از صدمات و سرعت بهبود ناراحتی‌های حاد و مزمن کمک می‌کند. امروزه میلیون‌ها نفر در سراسر جهان از این روش به عنوان یک روش مراقبت بهداشتی استفاده می‌کنند. زمانی که ماهیچه‌ها بیش از حد فعالیت دارند، تجمع مواد زاید، از جمله اسید لاکتیک می‌تواند باعث درد و گرفتگی و حتی اسپاسم عضلانی شود. ماساژ سبب می‌شود که گردش خون و جریان لنفاوی بهبود یابد و مواد غذایی و

اکسیژن تازه به بافت‌های مزبور رسیده و به خروج مواد سمی از بدن کمک می‌کند؛ همچنین ماساژ بدن باعث تولید گلبول سفید، افزایش انرژی ذهنی و تقویت سیستم ایمنی می‌شود. بررسی‌ها نشان می‌دهد که ماساژ از راه‌های مختلفی چون افزایش جریان خون در مفاصل، درمان کشیدگی، خشکی و گرفتگی عضلات نقش بسزایی دارد. همچنین ماساژ بدن به صورت مداوم سیستم ایمنی بدن را تقویت کرده، باعث تولید گلبول سفید و آرامش فرد و افزایش انرژی ذهنی او می‌شود. ماساژ بدن قبل از فعالیت‌های سخت، جریان خون را به سمت مفاصل هدایت می‌کند و ماساژ بعد از فعالیت به دفع سموم بدن و بهبود ماهیچه‌ها کمک می‌کند.

در ایران قدیم دلاکی به عنوان یک شغل محسوب می‌شده است. در حمام‌های قدیم کسانی بودند که در قبال دریافت دستمزد اندکی، به دلاکی افراد می‌پرداختند. مردم نیز به این نوع درمان ارجح می‌نهادند و فواید بی‌شماری بر آن قایل بودند.

از فواید دلاکی یا ماساژ درمانی، اجمالاً می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: افزایش جریان خون در بدن؛ کاهش استرس و تنش‌های روزانه؛ ایجاد آرامش بعد از ورزش‌های سنگین؛ تقویت عضلات و برنامه‌های توانبخشی؛ رفع گرفتگی و کوفتگی عضلات؛ تأثیر مستقیم در بهبود روند کارایی اندام‌های داخلی؛ کاهش خطر ابتلا به واریس در افراد مستعد به ابتلا؛ کمک به کاهش درد و درمان بیماری آرتروز (زان و گردن)؛ دادن فرم و زیبایی به ماهیچه‌ها و جلوگیری از به وجود آمدن شکل نامناسب ستون فقرات؛ ایجاد طراوت و شادابی برای پوست بدن؛

کمک به رفع مشکلات بدخوابی و پیشگیری از ابتلا به بسیاری از بیماری‌ها به وسیلهٔ افزایش جریان خون در بدن از طریق کلیه‌ها و

علم طبّ و تألیف آثار علمی در این زمینه در دورهٔ قاجار، همچون علوم دیگر به شدّت دچار فترت و رکود شد. در این دوره تقریباً چیز قابل ملاحظه‌ای وجود ندارد و هر چه هست تکرار اقوال پیشینیان است. شاید بتوان گفت که این دوره از نظر مطالعات تاریخ علم، ادامهٔ دوره‌های متأخر ماقبل خود است که در بررسی‌های تاریخ علم پزشکی در دوره‌های پیشتر، بالاخص دورهٔ صفویه کاملاً مشهود است. در دورهٔ صفویه کم و بیش با آثار ارزنده و اطّابای ماهر و حاذقی مواجه می‌شویم، از آن جمله حکیم مؤمن تنکابنی، یوسفی هروی و دیگران؛ اما در دورهٔ قاجار چنین کسانی را سراغ نداریم. می‌دانیم که دورهٔ قاجار در تقسیم‌بندی نسخه‌شناسی، جزو دورهٔ چهارم و کم‌اهمیت‌ترین دوره‌ها از لحاظ ارزش آثار و نسخ خطّی به حساب می‌آید. در این دوره صرفاً به تذهیب و کتاب‌آرایی توجه می‌شد، تا به محتوا و پرباری اثر. حتی در تصحیح متون نیز این نسخ مستنسخ این دوره مورد اعتماد چندانی نیستند؛ اما بالطبع آثاری که در این دوره تألیف یافته، از این امر مستثنی است. بالاخص آثاری که در بررسی‌ها و مطالعات تاریخ علم می‌تواند حائز اهمیت باشد.

دربارهٔ رسالهٔ حاضر

مؤلف این رساله، حاج محمد کریم بن ابراهیم، به سال ۱۲۷۲ ق. به نقل احادیث معصومین - علیهم السلام، به خواهش و اصرار کربلایی رضای سلمانی این کتاب جالب را تألیف کرده و در جای جای آن ارادت خود را به ائمهٔ معصومین (ع) نشان داده است. او در این کتاب از آداب نظافت فردی، آداب حمام، ناخن گرفتن، ختنه، حجامت، فصد، زالو انداختن، تیغ زدن، مشت مال کردن، سر تراشیدن، دندان کشیدن، بهداشت لنگ و آنچه که یک دلاک باید بداند، به زبانی رسا و آسان در ده باب و بعضی باب‌ها در چند فصل آورده است.

نسخه‌ای از این رساله در کتابخانهٔ مجلس سنای سابق، به شمارهٔ ۱۳۴۱ موجود است که اثر حاضر بر اساس همان نسخه احیا شده است. هرچند این اثر در زمان مؤلف به صورت سنگی نیز چاپ شده، اما ملاک را بر همین نسخه نهادیم و به دلیل کاملی و مقارن بودن با زمان تألیف، بدان بسنده کردیم.